

MINU KODUKOHA VEEKOGU BIOLOOGILISED, KULTUURILISED JA MAJANDUSLIKUD VÄÄRTUSED

Minevik, olevik, tulevik

Vaike Pommer

Materjal on uurimistöös abiks veekogude mineviku käsitlemisel ja süstematiseeritud pärandkultuuri kaardistamisel kasutatava objektide tüübistiku järgi. Keerulisemad teemad on rohkem lahti kirjutatud. Lihtsamad on esitatud objektide loendina, et suunata pärandkultuuri objekte looduses märkama. Edasi on uurimistöö tegija valik, kas siduda see info oma uuringuga.

I Kultuurimaastiku kujunemisega seotud objektid

Tehisveekogud:

1. millal, kelle poolt rajatud ja kuidas (käsitsi, masinatega);
2. mis selles kohas oli enne tehisveekogu rajamist;
3. kelle poolt tööd rahastatud (kogukond, metsamajand, maaparandus, korjandus vm);
4. mis oli rajamise algne eesmärk (veesilm looduses, ujumiskoht, tuletõrje veevõtukoht, loomade jootmiskoht, kalakasvatus (mis kalaliigid) jms);
5. võrrelda, kuidas algne eesmärk kattub tänase kasutusega;
6. kas tehisveekogu on rajatud allikale (nimi), ojale (nimi) või põhjaveetoiteline;
7. kuidas on veekogu saanud nime (seotud kohaga, sündmusega, konkursiga);
8. ümbritsev haljastus (looduslik, istutatud, kodumaised või võõrliigid);
9. rahvasuus liikuvad tehisveekoguga seotud lood, sündmused, rahvaüritused.

II Maa ja rahva ajalugu kajastavad objektid läbi aegade

Maaparandusobjektid – mõelda ja uurida oma valitud veekogu juures, sest:

1. looduslikud veekogud on sageli maaparandusobjektide eelvooludeks (liigse vee kogujateks ja edasikandjateks);
2. maaparandusega rajati tihti tehisveekogusid, mida on nimetatud nii ulukite joogikohtadeks kui ka tuletõrje veevõtukohtadeks jms.;
3. maaparandusega süvendati looduslikke veekogusid;
4. maaparandusega õgwendati (kaevati sirgemaks) looduslikke veekogusid;
5. maaparandustööde käigus ehitati looduslikele veekogudele huvitavaid sildasid, purdeid ja paigaldati kivist obj. piiritähiseid, mälestuskive.

Mõisakultuuri osad: pargid, paviljonid, tiigid, kunstlikud saared:

1. veekoguga seotud, paiknevad, piirnevad mõisad, nende lugu, omanikud;
2. veekogu seotus mõisapargiga;
3. veekogu kasutusviisid mõisa elus (veevõtu-, suplus-, paadisõidu, puhke-, jahipidamis- või kalastuskoht);
4. veekogu kaldal paiknevad külavainud, nende kasutus;
5. veekoguga seotud lood ja legendid.

Mälestuskivid:

1. kuidas seotud veekoguga (vaid paiknemine või sündmus, legend);
2. millal ja kelle poolt paigaldatud;
3. mida (sündmus, asi, objekt) tähistab;
4. kelle poolt rahastatud (korjandus vms);
5. kas kivil on rahvasuus oma nimi.

III Kogukonna ajalugu kajastavad objektid

Otseselt veekogudega seotud pärandkultuuri objektid:

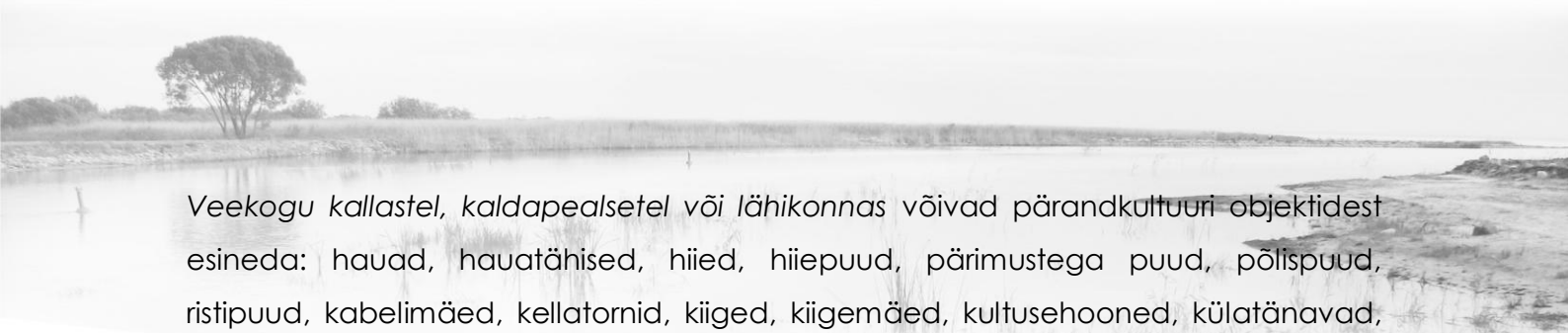
Soosillad, hiie- ja raviallikad, kividest ülekäigukohad, kivisillad ja -truubid, ripp sillad, koolmekohad:

1. kohanimi;
2. kasutus (silmaallikas, koolmekoht kirikutee lühendamiseks, soosild taliteel);
3. seotud pärimused, lood, legendid;
4. tänane toimimine;

kas objekt on loodus- või muinsuskaitse all.

Pärandkooslused veekogude kallastel vajaksid märkamist ja omaette käsitlust. Suures plaanis võime need jagada: puisniit, puiskarjamaa, loopealne (alvar), rannaniit, aruniit, luhaniit. Kirjeldada:

1. erinevate pärandkoosluste sajanditetagust teket;
2. nende endist majandamisringi kui osa endisaegsest elamiskultuurist;
3. pärandkoosluste tänast seisust ja tähtsust;
4. tänaseid pingutusi pärandkoosluste taastamiseks ja hooldamiseks (miks ja kellele neid vaja on?);
5. täpsem info Pärandkoosluste Kaitse Ühingu kodulehel <http://www.pky.ee/>.

Veekogu kallastel, kaldapealsetel või lähikonnas võivad pärandkultuuri objektidest esineda: hauad, hauatähised, hiied, hiiepuud, pärimustega puud, põlispuid, ristipuud, kabelimäed, kellatornid, kiiged, kiigemäed, kultusehooned, külatänavad, karjatanumad, külavainud, laadaplatsid, munakiviteed, pao- ja pelgupaigad, poed, postijaamad, pritsikuurid, põliskülade kohad, ühis- ja hädaabitöödega rajatud objektid ning kõigi nendega seotud vanad ja uued kohanimed.

IV Traditsioonilist talumajapidamist kajastavad objektid

Veekogu kallastel, kaldapealsetel või lähikonnas võivad selle grupi pärandkultuuri objektidest esineda: taluhooned, talukaevud, piimajahutuskohad, heinaküünid, kuhjalavad, kiviaiad, tarad, linalleoaugud, maakojad, väravad, õuepuud. Siin võiks seost veekoguga käsitleda üldiselt (esineb, ei esine). Samas on võimalik uurimus ehitada üles ka nt.: veekogude lähikonna (talude) elu ja tegevuse seotus konkreetse veekoguga, veekogu tähtsus kohaliku liiklusteena (paadid, parved, puiduparvetus, taliteed). Teema seostub kohaliku töödust kajastavate (vt järgmine punkt) objektidega.

V Kohaliku töödust kajastavad objektid

Selles tüübis on objektide loetelu kõige otsesemalt seotud veekogu majandusliku kasutusega. Jahipidamise ja kalandusega seotud kohad:

1. kuidas oli see õigus reguleeritud;
2. kellel oli õigus jahti pidada või kalastada;
3. kasutatud jahipidamis- ja kalastusviisid.

Kohalikud hüdroelektrijaamad:

1. kes, millal ja milleks ehitas;
2. tootmismah, kes/mis olid toodetud elektri tarbijad;
3. toimimise periood.

Analoogselt eelnevaga saab käsitleda laevaehituskohti, tuuleveskeid, vesiveskeid, veskitamme, lautreid (e valgmad) ja paadikuure.

Parvetuskohad:

1. millist veekogu osa (lõiku) kasutati parvetamiseks;
2. kust tuli puit (kohalikest talumetsadest, mõisametsast);
3. mida parvetati (ehituspuitu, paberipuitu vms);
4. kes korraldas töid ja kui pikk oli parvetusperiood;

lood parvepoiste elust.

VI Metsa ja metsamajandusega seotud objektid

Ajaloolised metsakuivenduskraavid (vt II tüüpi Maa ja rahva ajalugu kajastavad objektid läbi aegade).

Kindlasti kirjeldada eraldi veekogude kallastel paiknevad ajalooliste isikute rajatud, uuritud või ajaloosündmuste, traditsioonidega seotud puistud, metsastunud pargid, silmapaistvad (ka võõrpuuliigid) puistud ja puude grupid liigilt, mõõtmetelt või traditsioonidega seotuselt.

Tuletõrje veevõtukohtad (vt punkt I. Kultuurmaastiku kujunemisega seotud objektid ja II Maa ja rahva ajalugu kajastavad objektid läbi aegade).

Soovituseks:

Eesti kohta on väga erinevatest aastakümnetest/sadadest pärinevaid kaarte, mida on soovitav kasutada. Kaartide andmetel on võimalik leida ühe ja sama veekogu (ka teiste objektide) kohta eri aegadel kasutatud nimesid. Kui uurimistö käigus leitakse või kirjeldatakse pärandkultuuriobjekte, mida ei ole veel eelnevalt kirjeldatud (esitatud Maa-ameti kodulehel paiknevas pärandkultuuri andmebaasis), siis on palve anda sellest teada ka RMK kodulehel:

<http://www.rmke.ee/teemad/parandkultuur/anna-teada-objektist>

1. objekti nimi;
2. asukoht (maakond, küla, kinnistu);
3. kohaga seotud pärimus;
4. esitaja nimi;
5. kontakt (e-post, telefon) – vajalik tagasiside saatmiseks.

Kirjandus ja lingid, kus leida lisamaterjali:

1. Kaardistatud pärandkultuuri objektid asuvad Maa-ameti kodulehel <http://xgis.maaamet.ee> (puudu veel saarte, Jõgevamaa ja Pärnumaa andmed).
2. Pärandkultuuri maakonnaraamatud - leitavad www.rmke.ee; www.metsaselts.ee või raamatukogust.
3. Tarang, L. jt 2009. Väike pärandkultuuri käsiraamat Tartu, 152.